

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію
ЧАМАХУД Дарини Володимирівни
«ХОРОВА ТА КАМЕРНО-ВОКАЛЬНА МУЗИКА ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА
В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ МИТЦЯ:
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ТА СТИЛЬОВИЙ АСПЕКТИ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
(галузь знань 02 «Культура і мистецтво»)

Реконструкція української музичної історії ХХ століття є одним із ключових напрямків постколоніальних художніх студій. Складний і трагічний, цей період, як ніякий інший у розвитку національної культури, насичений розмаїттям художніх пошуків, позначений драматичними суперечностями і парадоксами — симфонія «розірваних гармоній і відроджених мелодій» віддзеркалює тернистий шлях нації у пошуках власного глибоко самобутнього художнього самовираження. Творчий спадок тоталітарного часу потребує скрупульозного аналізу та осмислення, адже його художні наративи — це не лише віддзеркалення часу, а й ключ до розуміння національної ідентичності з риторикою про ключові ролі українства у світовому художньому дискурсі.

Важливою у цьому напрямку є пропоноване дисертаційне дослідження «Хорова та камерно-вокальна музика Якова Яциневича в контексті життєтворчості митця: джерелознавчий та стильовий аспекти» трагічної постаті в історії української музичної культури. Хочу наголосити: як композитор, диригент та музично-громадський діяч, Я. Яциневич — представник покоління, яке своїми художніми зверненнями утверджувало українську музичну культуру в умовах національного пробудження на межі ХІХ–ХХ століть. Його композиції — хорові твори, церковна музика та обробки народних пісень тощо — сповнені народного колориту, майстерно інтегрованого у професійну жанрово-стильову палітру пошуків, символізують про *spiritus* творчості, що його визначив на довгі роки М. Лисенко. Як наслідок, художні ідеї Яциневича, особливо їхнє жанрово-

стильове оприявлення у царині церковної музики, були незручними для імперської та радянської культурницьких доктрин. Тому його творчість часто залишалася за межами офіційного музичного простору, значну частину спадщини творця втрачено, а те, що збереглося, ще донедавна вивчалось спорадично та вибірково.

Справжнім науковим проривом у комплексному науковому осмисленні художніх здобутків митця є пропонована праця. Як наголошує дисертантка, життя та творчість Яциневича як універсальної творчої особистості складають фундаментальні риси національної самоідентифікації, а водночас спонукають до рефлексії над трагічними уроками історії.

Запропонована тема дисертації не викликає застережень щодо актуальності і новизни, що зумовлені кількома ключовими аспектами, поступально висвітленими у процесі наукової аналітики. Серед ключових — відновлення історичної справедливості. Яків Яциневич — постать, яка тривалий час залишалася поза увагою музикознавчого предметного поля. Незважаючи на значний внесок митця у розвиток хорової, камерно-вокальної та вокально-симфонічної музики, його творчість лишалася маловідомою через політичні та соціокультурні обставини ХХ століття. Відтак дослідження повною мірою заповнює цю лакуну, де вдало поєднано культурницьку та художню діяльність митця поряд з детальним висвітленням його творчих здобутків.

У дисертації вперше здійснено масштабне опрацювання архівних документів, нотних рукописів, рідкісних видань, програм і рецензій, завдяки чому уточнено факти біографії митця та деталізовано його творчий доробок. Уперше в українському музикознавстві проведено глибокий структурно-стильовий аналіз ораторії «Скорбна Мати» — першої української ораторії, створеної з оркестровою партитурою. Аналіз хорових, камерно-вокальних і духовних творів композитора дозволяє осмислити закономірності розвитку української музики в контексті модерних художніх практик ХХ століття.

Творчість Якова Яциневича відображає ранній етап становлення українського музичного модернізму, що поєднує традиції духовної, народної та професійної музики з новаторськими композиторськими засобами. Досвід митця актуалізує важливість дослідження взаємодії історико-стильових традицій і сучасної музичної мови. Розглянуті у праці твори можуть стати основою для розширення репертуару хорових колективів і вокальних ансамблів. Віднайдені і проаналізовані нотні матеріали відкривають нові перспективи для виконання і популяризації музики Яциневича серед професійних музикантів, студентів та широкої аудиторії.

Духовна спадщина Я. Яциневича є важливим прикладом становлення української церковної музики у складний період революційних змін і культурної трансформації. Аналіз його внеску в розвиток богослужбової музики УАПЦ дозволяє осмислити роль митців у процесі національно-культурного відродження України.

Праця не лише розширює знання про творчість Якова Яциневича, а й формує новий підхід до вивчення музики цього періоду. Вона інтегрує архівні матеріали, джерелознавчі дослідження, жанрово-стильові аналізи та теоретичні узагальнення, розширюючи дискурсивний простір української музичної культури.

Предмет та об'єкт дисертації врівноважено завдяки чіткому формулюванню мети та завдань, які забезпечують структурну цілісність роботи та деталізують напрямки наукового пошуку. Для вирішення поставлених питань авторка ефективно застосовує цілий комплекс взаємопов'язаних методів. Робота має добре продуману структуру, визначену авторською логікою дослідження, складається зі вступу, чотирьох розділів та ємних висновків, що відповідають окресленим завданням. Оскільки у процесі дослідження дисертантка віднайшла численні архівні матеріали про Я. Яциневича, уклала таблиці, що ілюструють різні аспекти життєтворчості композитора, утворилася велика кількість додаткових матеріалів, які розміщено у другому томі дисертації — у додатках.

У вступному розділі дисертації розглянуто актуальність дослідження, окреслено його об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, наукову новизну та практичну цінність. Кожен з розділів містить декілька підрозділів, а окремі підрозділи поділяються на пункти.

У першому розділі *«Творча постать Якова Яциневича в контексті джерелознавчих пошуків»* розглянуто життєтворчість композитора у різних аспектах. Оскільки авторка провела кропітку роботу з архівними зібраннями, у яких акумульовано джерельні матеріали митця та інші дотичні документи, окремий підрозділ 1.1 присвячено процесам їх пошуку, систематизації та оприявненню малодосліджених аспектів у життєтворчості Я. Яциневича. Джерельні матеріали, частина з яких представлена у додатках дисертації, дали змогу реконструювати у підрозділі 1.2 біографію композитора, відновити окремі роки з його життя та доповнити раніше невідомою інформацією. Базуючись на архівних матеріалах, у підрозділі 1.3 дисертантка окреслила окремі риси композитора та універсальний тип його особистості. Підрозділ 1.4 описує мистецьке середовище, у якому творив митець, реконструйоване не лише з архівних документів, а й з опублікованих спогадів, листів його сучасників. Систематизація творчої спадщини митця з розподілом на жанри, визначенням періодів звернення до кожного з них представлена у підрозділі 1.5. Як висновок до першого розділу запропоновано періодизацію життєтворчості Я. Яциневича у підрозділі 1.6. Комплексна презентація життєтворчості композитора відображає загальні тенденції культурно-мистецького життя України того часу.

У другому розділі *«Духовна хорова музика Якова Яциневича»* духовні твори вписано в історико-культурний контекст першої третини ХХ століття. У підрозділі 2.1 досліджено підґрунтя та умови створення духовної музики тогочасними композиторами. Архівні документи дали змогу дослідити популяризацію та сценічне виконання духовних творів Я. Яциневича, чому присвячено підрозділ 2.2. Аналітичне поле склали усі цілісні духовні цикли композитора на канонічні церковні тексти, частину з яких авторка вперше

вводить в науковий обіг. Їх дослідженню присвячено окремі підрозділи: «Літургія святого Іоанна Златоустого» (підрозділ 2.3), «Всеношна» (підрозділ 2.4), «Вінчання» (підрозділ 2.5). Дисертантка звертає увагу на історію написання та особливості зберігання рукописів кожного з циклів, робить узагальнення щодо музичної мови духовних творів (детальний аналіз кожної з частин циклів розміщує у додатках). У кожному з циклів окреслено особливості традиційної церковно-музичної лексики, характерної для духовної творчості, а також риси, що визначають індивідуальний стиль Я. Яциневича. У підсумку авторка підкреслює багатоджерельність духовної музики композитора, що у його творчості переходить у стадію синтезу.

Третій розділ «Хорова і камерно-вокальна музика Якова Яциневича на тексти українських поетів та народні першоджерела» ілюструє стильову еволюцію мислення композитора у цих жанрах. Хорові та камерно-вокальні твори митця вписано в історико-культурний контекст доби у підрозділі 3.1. Джерельна база, віднайдена в архівах України, дала змогу дослідити значення та популярність хорових і камерно-вокальних творів серед колективів першої третини ХХ століття, чому присвячено підрозділ 3.2. Три наступні підрозділи з детальним поділом на пункти та підпункти пропонують аналітичні дослідження хорових і камерно-вокальних творів, що досі знаходилися виключно у рукописах: підрозділ 3.3 — одинадцять хорових творів *a cappella* («Колискова пісня» на вірш О. Маковея, «Вечір» на вірш В. Чайченка, «Літня ніч» на вірш О. Романової, «Гей, на весла» на вірш Г. Чупринки, «Знемоглись» на вірш О. Коваленка, «А вже красне сонечко», «Хай літають вітри», «Роси, роси, дощику» на вірші Олександра Олеся, «До місяця» на вірш Г. Чупринки, «Хмарка» на вірш В. Чайченка, «До праці» на вірш Б. Грінченка) і три хорові твори у супроводі фортепіано («Жалібний марш», «Весна» на вірші невідомих авторів, «Гей, на весла» на вірш Г. Чупринки), підрозділ 3.4 — шість обробок народних пісень («Кармелюк» для чоловічого квартету або хору, «Байда» для соло тенора і баса з хором, «Ой шум ходє по діброві» для мішаного хору, «А гила-гилочка» для мішаного хору, «Сусідка»

для мішаного хору, «Ой Лимане» для соло баритона з хором), підрозділ 3.5 — чотири солоспіви у супроводі фортепіано («Земле, моя всеплодющая мати», «Розвивайся ти, високий дубе» на вірші І. Франка, «До місяця» на вірш Г. Чупринки, «Досвітні огні» на вірш Лесі Українки). Дисертантка вказує на творчі експериментування та зміни композиторського мислення у творах Я. Яциневича від початку 1920-х до кінця 1930-х рр. — «від використання звичних музичних засобів пізньоромантичного звучання до складних поліфункціональних і політональних нашарувань» (с. 150), від звернення у віршах спочатку до поетичних ліричних текстів, згодом — до драматичних та сповнених рішучості. Д. Чамахуд звертає увагу на риси модернізму у хорових і камерно-вокальних творах Я. Яциневича: застосування колористичних можливостей гармонії, хроматизації горизонталі, інструменталізації хорового письма, введення декламації та імітації людського голосу.

У четвертому розділі «*“Скорбна Мати” Якова Яциневича як одна із перших ораторій в українській музиці*» прослідковано розвиток жанру ораторії в українській музиці (підрозділ 4.1), куди логічно вписано появу ораторії композитора «Скорбна Мати» на вірш П. Тичини. Авторка звертає увагу, що ораторія Я. Яциневича стала першим твором у цьому жанрі в українській музиці, написаним одразу з партитурою для симфонічного оркестру. Саме тому виникала потреба дослідити специфіку роботи митця з його ораторією «Скорбна Мати», чому присвячено підрозділ 4.2. Окремими аспектами дослідження ораторії стали реконструювання на основі архівних джерел історії написання твору (пункт 4.2.1) та характеристика образно-поетичних складових вірша П. Тичини (пункт 4.2.2). Досліджуючи жанрові особливості ораторії (пункт 4.2.3), дисертантка ґрунтовно проаналізувала важливі компоненти твору: музичну форму та драматургію, тональний план, жанрово-стилістичні особливості, інтонаційність, ритміку, структурні елементи та їх мелодику, темпові, ладогармонічні та фактурні особливості, роль оркестру. У підсумку авторка зазначила, що «структурно-семантичний аналіз ораторії Я. Яциневича дає змогу виявити жанрові джерела — оперу та

пасіони» (с. 203), а також окреслити модерністські тенденції та авторські особливості, характерні для ораторії митця.

У пропонуваному тексті аргументовано важливість дослідження, підкріпленого аналітичними висновками та широкою науковою апробацією. Авторка демонструє значний внесок у розвиток тематики, що підтверджують публікації у фахових виданнях (6 у фахових наукових збірках, 1 — у міжнародному часописі, а також низка публікацій апробаційного характеру) та активна участь у наукових конференціях.

До значних практичних досягнень авторки з популяризації творчості Я. Яциневича належить приготування до публікації навчально-методичного посібника з нотами хорових і камерно-вокальних творів Я. Яциневича ««...А разом воскресне і щастя й любов». Яків Яциневич. Хорові і камерно-вокальні твори (до 155-річчя з дня народження композитора)» та активна промоція здобутків митця.

Хочу наголосити, що у пропонуваному дослідженні авторка дотрималась принципів академічної доброчесності, що засвідчено звітом перевірки тексту засобами комплексного онлайн-сервісу

Відкритість концептуальних ідей дослідження та їх вагомий потенціал для подальших студій закономірно породжують низку питань, спрямованих на уточнення й поглиблення викладених положень.

1. Що зумовило вибір проблемного поля дисертації — постаті Я. Яциневича та його хорової і камерно-вокальної музики?

2. Зважаючи на те, що архівні джерела та їх опрацювання є одним із важливих компонентів дослідження, які проблеми виникали у процесі пошуку та вивчення архівних документів?

3. Під час написання дисертації Ви віднайшли, опублікували, ввели до наукового обігу та у репертуарну практику сучасних хорових колективів нотне видання «А разом воскресне і щастя й любов. Яків Яциневич. Хорові і камерно-вокальні твори». Які форми редакторської роботи з відновлення авторського тексту було використано і які труднощі у Вас виникали?

4. Чи можна провести асоціативні паралелі між віхами життя і творчості Я. Яциневича та сюжетикою його хорових і камерно-вокальних творів?

5. Чи плануєте в майбутньому досліджувати інші аспекти творчості Я. Яциневича? Якщо так, то чи не вважаєте за доцільне узагальнити дослідження в спеціальній монографії?

6. Чи спостерігається впродовж останніх років тенденція до частішого виконання творів Я. Яциневича?

Дисертаційна робота Чамахуд Дарини Володимирівни «Хорова та камерно-вокальна музика Якова Яциневича в контексті життєтворчості митця: джерелознавчий та стильовий аспекти» за актуальністю, обсягом, повнотою викладу її результатів у публікаціях відповідає спеціальності 025 «Музичне мистецтво» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44). Тож її авторка Чамахуд Дарина Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Доктор мистецтвознавства,
професор,
директор Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

І. Б. САВЧУК